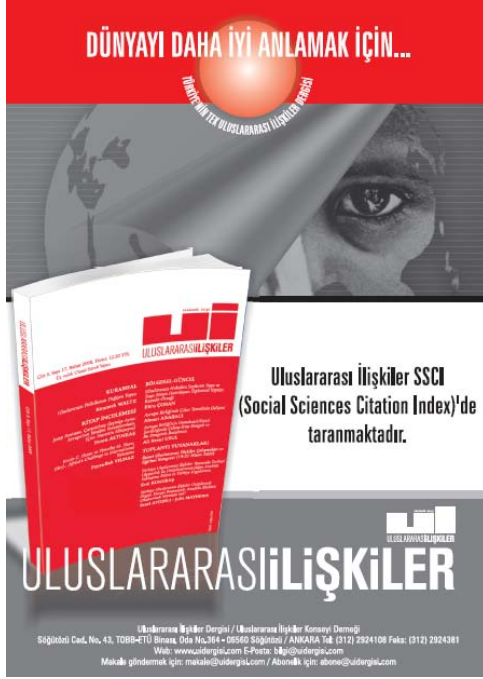

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel Olguculuk ile Disiplinlerarasıcılığın Analitik Yaklaşma Etkisi ve Türkiye Uygulaması

Erol Kurubaş

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Kurubaş, Erol, “Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel Olguculuk ile Disiplinlerarasıcılığın Analitik Yaklaşma Etkisi ve Türkiye Uygulaması”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 17 (Bahar 2008), s. 129-159.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel Olguculuk ile Disiplinlerarasıcılığın Analitik Yaklaşımına Etkisi ve Türkiye Uygulaması

Erol KURUBAŞ*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de Uluslararası İlişkileri kendi kuramsal perspektifi olan özerk bir disiplin haline getirme çabalarını etkilediği düşünülen iki konuyu sorgulamaktadır: Tarihsel olguculuk ve disiplinlerarasıcılık. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında son derece önemli ve vazgeçilmez olan bu iki konuya değinirken hedeflenen, iki unsurun yerlerinin ve sınırlarının iyi belirlenmediği takdirde Uluslararası İlişkiler disiplininin bilimselliğini ve kendine özgü kavram ve kuram geliştirme çabalarını olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmektir. Ayrıca, tarih ile kuramın epistemolojik ve metodolojik farklılıklarına değinilerek, bunların iki ayrı bilgi üretme biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Bununla beraber, gerek tarihin, gerekse disiplinlerarası çalışmaların Uluslararası İlişkilere nasıl katkı sağlayabileceği de tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: UI Kuramı, UI Tarihi, Olguculuk, Tarihselcilik, disiplinlerarasıcılık.

Impact of Historical-Factualism and Interdisciplinary Research on Conceptual Analyses in International Relations Literature in Turkey

ABSTRACT

This paper examines two basic concepts that affect conceptual analyses of international issues in Turkey: Historical-factualism and interdisciplinary research. Although both approaches are profoundly important for international relations studies, this paper points out their negative impacts on the scientific character of IR discipline in Turkey. These negative impacts are more prominent in cases where places and borders of these approaches are not precisely defined. This paper refers to epistemological and methodological differences between history and theory, and emphasizes that these fields are two different ways of producing knowledge. It also explains the ways in which both history and interdisciplinaryism can make contributions to IR.

Keywords: IR Theory, IR History, Factualism, Historicism, Interdisciplinaryism.

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırıkkale. E-posta: ekurubas@hotmail.com.

Giriş

Uluslararası İlişkiler disiplininin kısa geçmişine bakıldığında, alana özgü kuram ya da kuram benzeri yaklaşımlar olsa da, sosyal bilimlerin diğer alanlarına kıyasla belirgin bir kuram eksikliğinden ve bunların araştırmalarda kullanılma sorunlarından söz edilebilir. Bu, Türkiye özelindeki çalışmalarda daha açık biçimde görülür. Türkiye’de uluslararası ilişkiler ve dış politika yazınında kuramsal bakışla olguları analiz etmek yerine - istisnalarla birlikte- önce kronoloji-bağımlı bir tarihsel geçmiş sunmak, ardından bu temelde olgusal gelişmeleri incelemek yoğun kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Ayrıca özellikle son dönemde yükselen disiplinlerarası söylemden de destek alarak farklı alanlarda çalışan bilim insanlarının alan uzmanı gibi uluslararası olgu ve olaylarla ilgilenmeleri de alandaki kuramsal çalışmaları zayıflatmaktadır.

Kuşkusuz tarih bir hikâye anlatısı veya kronoloji değildir. Dolayısıyla uluslararası olguların, güncel olayların, devlet politikalarının ve davranışlarının incelenmesinde ve açıklanmasında tarihsel derinliğe inerek geçmişin bilgisine ulaşmak ve ondan yararlanmak sadece gerekli değil, aynı zamanda zorunludur. Ama bu, yapılan çalışmayı sadece tarihsel bir temele dayandırmayı, ya da diğer bir ifadeyle Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kuramsal-analitik bakışın yerini tarih-olgucu yaklaşımın egemen olmanı gerektirmez.

Benzer biçimde aktörleri ve etkileri açısından uluslararası nitelikte olan “uluslararası olgu” dediğimiz sosyal olgu türü kuşkusuz çok boyutludur ve farklı yönlerden farklı düzeylerde değerlendirilmesi gerekir. Bu da elbette, konuyu farklı disiplinlerin ilgi alanına sokar. Bu durum yani “disiplinlerarası” çalışma zorunluluğu, Uluslararası İlişkilerin özgün ve özerk bilim alanı kimliğine zarar vermemelidir. Buradaki temel sorun, Uluslararası İlişkilerin kendi sınırlarını yeterince tanımlayamamasının yanı sıra, diğer disiplinlerin de uluslararası olguları incelerken kendi sınırlarını iyi çizememesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum zaten “esnek bilim” olarak görülen sosyal bilimlerde, özgün ve özerk kimliğini oluşturmaya çalışan Uluslararası İlişkilerde kuramsal-analitik bakışı olumsuz etkileyerek hem genellemeci bilimsel bilginin üretilmesini zorlaştırmakta, hem de sorunların polemik düzeyine çekilerek tartışılmasına neden olmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan bilgi açıklamacı olmaktan ziyade taraf olmaya zorlayan, değer yüklü, spekülatif ve komplocu bir nitelik kazanmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye özelinde, Uluslararası İlişkileri kendi kuramsal perspektifi olan özerk bir disiplin haline getirme çabalarını olumsuz etkilediği düşünülen iki soruna işaret etmektedir: Tarihsel-olguculuk ve disiplinlerarasıcılık. Bu

iki konuya değinirken bunların gereksizliğinden hareket edilmemekte, aksine her ikisinin de uluslararası ilişkiler çalışmalarında son derece önemli olduğu, fakat bu iki unsurun yerlerinin ve sınırlarının iyi belirlenmediği takdirde Uluslararası İlişkilerin bilimselliğini ve alana ilişkin kavram ve kuram geliştirme çabalarını olumsuz etkileyebileceklerine dikkat çekilmektedir.

Öte yandan, çalışmanın amacı 1960'larda yaşanan ve Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimine önemli katkılar yapmış olan gelenekselcilik-davranışsalcılık tartışmasını ulusal gündeme taşımak değildir. Çalışma bu tartışmayı eksen almadığı gibi, iki uçtan birini de tercih etmemekte, fakat bu tartışmada tarafların öne sürdüğü bazı argümanları birer varsayım olarak benimsemektedir. Bu bağlamda “kuramsal-analitik” terimiyle ifade edilen ve çalışmada benimsenen Popper’ci bilim anlayışı, davranışsalcılığın katı ve tutucu pozitivist bilimcilik (kesinlik, basite indirgemecilik ve öngörülebilirlik) anlayışını ve buna dayalı kuramcılığı kabul etmemekte, ama bilimin olabildiğince zaman-mekân bağımsız açıklayıcı genellemelere ulaşma çabası olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca gelenekselciliğin uluslararası olguyu özgüllükler temelinde inceleyen betimlemeci, tarihsel bilgiye dayalı yorumsamacılık ve anlamacılıkla ele almasının Türkiye’deki çalışmalarda yaygın olduğundan hareketle, bunun alana ilişkin ulusal yazında kurama dayalı açıklayıcı ve çözümleyici bilimsel bilgi üretilmesini olumsuz etkilediği iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra, davranışsalcıların pozitivistin etkisi altında “bilimin ve bilimsel yöntemin tekliği”nden hareketle, diğer alanlarda olduğu gibi uluslararası olguları sayısallaştırılarak ölçmeye dayalı bir yöntemle çalışabileceği, bunun için de diğer bilim alanlarıyla iç içe geçmiş bir Uluslararası İlişkiler anlayışının gelişmesi gereğine karşı çıkılmakta; Uluslararası İlişkilerin bilimselliğinin, özgün kimliğinin güçlendirilmesine bağlı olduğuna inanılmaktadır.

Çalışmada geçen “tarihsel-olguculuk¹” ve “tarihçi yaklaşım” terimleri, tarih felsefesi açısından Carr’cı diyebileceğimiz bakışla, tarihte ne mutlak determinizmin ne de mutlak tesadüflüğün olduğu anlayışını yöntem açısından ise temelde olgusal düzeyden olay yönelimli, betimlemeci, anlatıya dayalı tarih anlayışını ifade etmekte; Türkiye’deki durum dikkate alınarak bunun ana akımı oluşturduğu kabul edilmekte ve değerlendirmeler bu bağlamda yapılmaktadır. Kuşkusuz bu kabul, tarihi bilimleştirmeyi öngören, sosyal bilim yönelimli, adına “tarihselcilik” (*historicism*) denilen Marksist ya da Annales’ci tarih anlayışlarıyla çalışmalar yapılmadığı anlamına gelmez. Burada daha çok Popper’a yakın durarak tarih-

¹ “Tarihçi” ve “olgucu” kavramlarının epistemolojik açıdan farklı çerçevelerde ele alınması mümkünse de, çalışmanın amaçları bakımından bilgiyi üretmede “tarihsel” ve “somut gerçekliği” temel alan yönü önemsenmiş, bu anlamda birlikte kullanılmıştır.

selciliğin ayrıca sorunsallaştırılarak ele alınması gerektiği ve ayrıca tarihin her halükarda betimlemeci ve anlatsal bir yapısı olduğu düşünülmüştür.

Son olarak çalışmada sözü edilen “disiplinlerarasıcılık” terimi, çok boyutlu bir sorunu hem farklı disiplinlerdeki bilim insanlarının kendi yöntemleriyle, hem de sorunla doğrudan ilgili bilim alanındaki uzmanların farklı disiplinlerin verilerinden yararlanarak incelemesini ifade etmektedir. Gerçekliğin çok boyutluluğu ve bilimin bugünkü post-modern aşaması göz önüne alındığında bunun son derece gerekli olduğu açıktır. Burada olumsuzlanarak sorunsallaştırılan disiplinlerarasıcılıktan kasıt, Türkiye özelinde disiplinlerarasıcılığın sadece bir boyutu olan, farklı alanlardan gelen bilim insanlarının kendi perspektif ve yöntemleriyle uluslararası olgulara bakmaları ve bunu tek bir alana indirgeyerek “bütün” boyutlarını görme çabalarıdır. Kuramsal-analitik yaklaşım açısından olumsuz bulunan, bu çabaların ürünü çalışmaların bilimsel “uluslararası ilişkiler bilgisi” olarak sunulmasıdır. Bu çerçevede, bu çalışma uluslararası olgunun incelenmesiyle ortaya çıkan bilginin ancak uluslararası düzeye taşındığında ve Uluslararası İlişkilerin kuram ve kavramlarına dayandırıldığında “uluslararası ilişkiler bilgisi”ne dönüştüğünü ve bunu yapması gerekenlerin de bu formasyona sahip uluslararası ilişkiler uzmanları olması gerektiğini ileri sürmektedir.

Tarihsel-Olguculuk Kuramsal Analiz’e Karşı

Bilimin Gereği Olarak Kuram

Zihinsel bir etkinlik olarak bilimin amacı olguları açıklayan genellemelere ulaşabilmektir. Bir ilgi alanının bilim dalına dönüşebilmesi için belli bir kavramsal çerçeveye dayalı kuramsal yaklaşımlara sahip olması gerekir. Kuram, belli bir olguya ilişkin özgün bir kavramsal çerçevede, mantıksal tutarlılığı olan, betimlemenin yanı sıra birbiriyle nedensel anlamda ilişkili, ihtimaliyetçi anlamda açıklayıcı ve çözümleyici önermeler bütünüdür. Bu haliyle kuram, araştırmaya en uygun yöntemin seçiminde olduğu kadar, araştırmanın önceliklerinin belirlenmesinde, önemli sorunsalların ortaya konulmasında ve verilerin düzenlenmesinde yol gösteren entelektüel bir araç olarak² araştırmanın bilimsel nitelik kazanmasına yardımcı olur. Kuramsal bakışlar, olgulara anlam kazandıran ve onları incelenebilir hale dönüştüren referanslardır. Waltz’un vurguladığı gibi, sonsuz veri varken hangi veriyi ya da ilişkiyi arayacağımızı ancak kuramlar gösterir.³

² James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, 3. Baskı, New York, Harper Collins Publishers, 1990, s. 16.

³ Kenneth Waltz ve George H. Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Çev. Ersin Onulduran, Ankara, AÜSBF Yay., 1982, s. 12.

Thompson da kuramın temel işlevinin verileri düzenlemeyi mümkün kılması, sistemsal ve varsayımsal çatı oluşturması olduğunu belirterek kuramın, sadece aynılıkları ve düzenlilikleri değil, aynı zamanda olasılıkları ve akıl dışılıkları da anlamamızı sağlayan bir araç olduğunu işaret eder.⁴ Fakat kuramları tabulaştırmamak ve olguları açıklayabildikleri oranda geçerli olduklarını, bu özelliklerini yitirdikçe veya yanlışlandıklarında değiştirilebileceklerini unutmamak gerekir.

Dolayısıyla araştırılan konuya ilişkin betimleme, açıklama ve öngörme imkânı sağladıkları için bilimsel çalışmalarda analitik model ya da kuram kullanmak son derece önemlidir. Bilimsel çalışmaların özgünlüğü burada yatar. Betimleme, bir olguyu gerçeğe en yakın haliyle tanımlama, onun nasıllığını ortaya koyma işlemidir. Açıklama, olgular arasındaki ilişkiyi belli koşullara bağlayarak nedenselliğini anlatan yargılardır. Öngörme ise, belli koşullarda aynı olgunun tekrarlanabileceğinden hareketle geleceğe dönük tahminlerde bulunmaktır. Olgunun dışına çıkmayan, onu gözleyip kaydeden betimleme ile olguyu bir veya daha fazla olguyla ilişkiye sokan açıklama arasındaki bağlantı tutarlı ve anlamlı bir kavramsal çerçeveyi gerektirir ki, ancak bu takdirde bilimsel bir anlatımdan söz edilebilir. Bir başka deyişle bilimsel açıklama, biçim yönünden geçerli, içerik yönünden olgusal olarak doğrulanmaya/yanlışlanmaya elverişli önermelerden kurulu bir çıkarımdır.⁵ Öte yandan, açıklama ancak anlama boyutunun eklenmesiyle derinlik kazanabilir. Bunun için olguların bir süreç içinde kavranabilmesi, dolayısıyla soyutlama işlemi gerekir. Soyutlama, olgudan zihinsel boyuta geçişle mümkündür.⁶ Böylece kavranan olgu anlamlandırılmalı ve bir bağlama oturtulmalıdır. Davutoğlu'nun ifadesiyle “gözlemden kavramsallaştırmaya, kavramsallaştırmadan soyutlamaya, soyutlamadan teoriye geçiş, tasvirde açıklamaya, açıklamadan anlamaya ve anlamadan anlamlandırmaya geçişin metodolojik anahtarlarıdır”.⁷ Sonuç itibarıyla, bilimsel bilgi üretme çabası içinde betimlemeden anlamlandırmaya gidildikçe daha çok zihinsel işlem gerekirken, bu ise olgudan uzaklaşmayı, soyutlamayı ve kuramsal bakışı zorunlu kılmaktadır.

Kısacası, bilimsellik olgudan kurama geçmeyi zorunlu kılar. Olguda kalındığı sürece en fazla yapılabilecek zihinsel işlem zaman-mekân bağımlı “betimlemeler” ya da anlatılar olacaktır. Bu bilimsel çabanın sadece ilk basamağıdır. Bilimsel

⁴ Kenneth W. Thompson, “Toward a Theory of International Politics”, *American Political Science Review*, XLIX (1955), s. 735-736'dan aktaran Charles A. McClelland, “The Function of Theory in International Relations”, *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 4, No 3, Eylül 1960, s. 303.

⁵ Doğan Özlem, *Bilim Felsefesi*, İstanbul, İnkılap Yay., 2003, s. 58.

⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yay., 2001, s. 1.

⁷ *Ibid.*, s. 2.

çaba son aşamada olabildiğince “zaman-mekân bağımsız genellemelere” yani “kuram” a ulaşmaya çalışır. Kuşkusuz genelleme bir soyutlama olarak olgudan uzaklaşmaya yol açsa da, olgudan kopmuş bir kuramın bilimsel değeri tartışma götürür. Bir başka ifadeyle, olgudan kopuk düşünce üretme çabası bilim değildir. Ama sadece olguda kalarak açıklama çabası da bilim değildir.⁸ Olması gereken kuramdan hareketle olguya bakabilmek ve kuramsal bakışı da deneye- rek/denetleyerek onu daha sağlam kılmaktır.

Tarihsel-Olguculukla Kuramsal Analiz Arasındaki Farklar

Bir sosyal olguya tarihsel ve kuramsal açıdan bakmak arasında bazı farklılıklar olduğu sıklıkla dile getirilmekte, katı bir bakışla kuram ve tarih arasında bilim-sanat, açıklama-betimleme, nedensellik-olgusallık, tümellik-tekillik, yasallık-özgüllük, soyutlama-somutluk, sistemsellik-tesadüfîlik gibi karşıtlıklar kurulmaktadır.⁹ Bu karşıtlıklarda öne çıkarılan bilim anlayışı bilimsel yöntemin tekliği, bilimsel açıklamanın mantıksal ve kavramsal yapısı bakımından tekliği, bilimsel açıklamanın varsayımsal ve çıkarımsal niteliği, bu hipotetik niteliğin tamamen soyut olmaması, olgularla örtüşmesi ve diğer kuramlarla arasında tutarlılığının olması gibi bazıları pozitivistlerden etkilenen birtakım temel ilkelere dayanır.¹⁰ Yine bu karşıtlıklarda öne çıkarılan tarih anlayışında tarihçilerin geçmişi kısmen açıklayabilecekleri ama geleceği öngöremeyecekleri, tarihsel olay ya da süreçlere ilişkin hipotezleri yanlışlayabilecekleri, ama hipotezleri bilimdeki gibi kurucu bir unsur, çıkarsamaya dönük bir amaçtan ziyade düzenleyici, fikir verici, yol gösterici olarak gördükleri; yine tarihçilerin olayları hayal etme ve empati yoluyla anlama çabasında oldukları, tarihçilerin ikna olmadıkça başkalarının önemli çıkarımlarını benimsemediklerini, bu nedenle de tarihin bilim gibi birikimsel bilgiye dayanmadığı ve son olarak, tarihçilerin karmaşık olaylar arasında bazı benzerlikleri kabul ederek bunları özlü kısa yargularla (*synoptic judgement*) ifade etseler de, bunların özdeşleştirilmesine karşı çıktıkları belirtilir.¹¹

Öte yandan Schroeder, tarihçilerle siyaset bilimciler arasında dile getirilen ve aşağıda tartışılacak olan düzenlilikleri ve genel kalıpları arayan siyaset bilimcilerden farklı olarak, tarihçilerin detayların zenginliğiyle ilgilendikleri ve çalışmalarında keşfettikleri münferit gerçekliklere titiz bir bağlılık gösterdikleri, tarihin

⁸ Olgu-kuram ilişkisi için bkz. Özlem, *Bilim Felsefesi*, s. 69–70 ve 80–82.

⁹ Bkz. Peter Knapp, “Can Social Theory Escape from History? Views of History in Social Science”, *History and Theory*, Cilt 23, No 1, Şubat 1984, s. 40.

¹⁰ L.O. Mink, “The Autonomy of Historical Understanding”, *History and Theory*, Cilt 5, No 1, 1966, s. 28–29.

¹¹ *Ibid.*, s. 30-46.

olaylara belirli nedenleri ön plana çıkarmadan empatik bir anlayışla içerden bakarak açıklama çabasında olduğu düşüncesi gibi kimi farklılıkların, yanlış bir anlayışın ürünü olduğunu ifade eder.¹² Schroeder bu anlayışın ilk bakışta mantıklı görünse bile genelde tarihçilerin ve tarihin, özelde “uluslararası tarihin” yaptığı işi ve amaçlarını çarpıttığı iddiasındadır.

Uluslararası ilişkiler tarihi¹³ ile siyaset biliminin alt dalı olarak Uluslararası İlişkiler kuramı arasındaki farklılıkları ve bunlara ilişkin tartışmaları daha iyi anlayabilmek için Colin ve Miriam, F. Elman’ın izinden giderek konuya beş farklı açıdan yaklaşabiliriz.¹⁴ Öncelikle, siyaset biliminin kuramsal açıklamalarına karşın, tarih anlatımını (*narrative*) esas alır Gerçekten de, anlatı tarihçinin temel tekniğidir¹⁵ ve genel görüşe göre tarihçiler kuram temelli açıklamalardan ziyade anlatıyı esas alırlar. Öte yandan Levy, anlatının kuramsal bakışı dışlamadığını ve hem siyasal bilimlerde hem de sosyolojide analitik veya akılcı anlatıcılığa son zamanlarda daha fazla ilgi duyulduğundan söz etmektedir.¹⁶ Ama bu, olguyu neden-sonuç ilişkisi içinde veren açıklama ile neyin nasıl olduğunu ifade eden anlatının mantık bakımından birbirinden farklı olduğu gerçeğini değiştirmez.

İkinci olarak, siyaset bilimi geleceği öngörmeyi, tarih ise geçmişi anlamayı ister. Bir başka ifadeyle, temelde geçmişi anlamaya çalışan tarihçiler geleceğe yönelik öngöründe bulunma iddiasında değilken,¹⁷ kuram tam da bunu yapmaya çalışır. Çünkü kuramcılar öngöründe bulunmayı bilimin gereği olarak görür ve başarılı bir öngörünün kuramın sınanması olduğuna inanır.

Üçüncü olarak, Elman ve Elman politika ilişkisi ile şimdiki zamana bağlılık (*presentism*) açısından da farklılaşmadan söz eder. Uluslararası İlişkiler karar alıcılarla açık bağlara sahiptir ve bu alanda kuramcılar güncel politikaya yakın durma

¹² Paul W. Schroeder, “History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit or Misfit”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 65.

¹³ Türkiye’de kullanılan “Siyasi Tarih”in ABD’deki adı “Diplomasi Tarihi”dir. Kıta Avrupası’nda ise “Uluslararası İlişkiler Tarihi” ya da “Uluslararası Tarih” tercih edilmektedir. Bkz., Kim Salomon, “What Is the Use of International History”, *Journal of Peace Research*, Cilt 30, No 4, 1993, s. 387. İsimlendirmeye ilişkin bkz. Erel Tellal, “İsimlendirme Sorunu”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 2006, s. 75-83.

¹⁴ Bkz. Colin Elman ve Miriam Fendius Elman, “Diplomatic History and International Relations Theory: Respecting Difference and Crossing Boundaries”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 6-11.

¹⁵ John Tosh, *Tarihin Peşinde*, 2. B., Çev. Özden Arıkan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 107.

¹⁶ Jack S. Levy, “Too Important to Leave to the Other: History and Political Science in the Study of International Relations”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 27.

¹⁷ Nedenleri için bkz. Mink, “The Autonomy of Historical Understanding”, s. 30-33.

eğilimindedirler. Gerçi bazı tarihçiler de benzer biçimde güncelle ilgilenmeleri gerektiğine inanırlar ve geçmişin, güncel sorunların çözümüne yardım edeceğini, şimdi olana bir perspektif sağlayacağını söylerler. Bu doğru olsa bile, yine de tarihçilik açısından ikincil bir iş gibidir. Ayrıca bizatihi güncelin incelenerek açıklanması tarihçilik açısından birtakım sakıncaları da beraberinde getirebilir. Güncelle ilişkin arşivler henüz oluşturulmaması bir yana Gilbert'in de işaret ettiği gibi, yakın tarihin baskısı önemli bir sorundur ve araştırmacıyı etkisi altına alarak, nesnel bilgiye ulaşmasını zorlaştırır. Hâlbuki uzak geçmiş incelenirken daha "tarafsız" olmak mümkündür ve güncelle ilişkin arka plan sunan tarih çalışmasıyla kolayca erişilemeyen "tarihsel aklın" ortaya çıkmasına rehberlik edebilir.¹⁸ Öte yandan, kuramın rehberliğinde hareket eden araştırmacılar için güncelle yakın durmanın tehlikeleri aşgariye iner. Çünkü kuram zaman-mekân bağımsız bir genelleme olduğu için güncelin dışından ve ondan en az etkilenecek şekilde bakılmasına imkân sunar.

Dördüncü farklılık, kuramcılar olayları ve çoklu nedenleri olgudan soyutlayarak sınıflandırırken (*nomotetik*), tarihçiler tekil (*biricik*) olayları ayrıntılı biçimde sunarlar (*idiografik*). Bir başka ifadeyle, tarihçi özgül ve tekil olayı anlatmaya çalışırken, kuramcılar olayları sınıflandırarak genellemelere ulaşmaya çabalar. Bunu yaparken kuramcı geçmişteki olaylara hipotezini sınamak için bakar. Tarihçiler hipotez kullansa da onların hipotezi kullanma biçimleri ve yüklediği işlev bilimdekinden farklıdır. Bilim açısından hipotez potansiyel bir yasa niteliği taşıırken, tarihçi için hipotez araştırma yaparken kullanılacak bir rehberdir. Bilim hipotez kurmak, geliştirmek ve sınamak için verileri kullanırken, tarihçi verileri bilmek ve anlamak için hipotezi kullanır. Yani bilim için hipotez amaçtır, tarih içinse araçtır.¹⁹ Knapp'e göre bu durum kuramcı ile tarihçinin soyutlama anlayışındaki farklılıktan kaynaklanır. Kuramcı, kuramını haklılaştırmak için *ceteris paribus* (diğer bütün şartlar eşit ise) varsayımıyla soyutlamaya giderken, tarihçi diğerlerinin asla eşit olmadığını varsayar. Aksine tarih aynı olmayan/farklılık doğuran tüm öteki durumları ortaya koymaya çalışır.²⁰ Bir başka deyişle tarihçiler karmaşık sosyal olaylar arasında bazı benzerliklerin olduğunu kabul etseler de, hiç bir olayın diğerinin özdeşi olmadığına, tarihin her olayın tipik/benzer niteliğinden ziyade eşsiz/biricik yönünü anlama amacında olduğuna inanırlar.

¹⁸ Arthur N. Gilbert, "International Relations and the Relevance of History", *International Studies Quarterly*, Cilt 12, No 4, Aralık, 1968, s. 352–353.

¹⁹ Mink, "The Autonomy of Historical Understanding", s. 35. Buradaki bilim anlayışı pozitivizmi çağırırsa da benimsenen yaklaşım bu değildir. Çünkü tüm bilim alanlarının genellemelere ulaşma çabası inkâr edilemez. Dolayısıyla hipotez kurmak, geliştirmek ve sınamak amacı güden bir çalışmanın kaçınılmaz olarak pozitivizmi benimsediği söylenemez. Pozitivizmin ayırıcı özelliği ampirizme ve algısal gerçekliğe verdiği önemde yatar.

²⁰ Knapp, "Can Social Theory Escape from History?", s. 36.

Levy de iki disiplin arasındaki farklılıklardan en anlamlısının idio-grafik/nomotetik ayrımı olduğunu ileri sürer. Ama ona göre bu, tarihçilerle ku-ramcıların araştırma amaçlarındaki farklılıktan kaynaklanır. Tarihçilerin münfe-rit olayları tanımlama, açıklama ve yorumlama işine karşın, siyaset bilimci-ler/ku-ramcılar değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında genellemeler yapmak ve sosyal davranışlara ilişkin yasalar ortaya koymakla ilgilenirler.²¹ Popper da ku-ramsal bilimlerin tümel yasaları bulma ve sınamayla ilgilenirken, tarihin her türlü tümel yasayı olduğu gibi kabul edip tekil önermeleri bulma ve sınamayla ilgilendiğine dikkat çeker.²² Tarih ancak ilginç olayları kendine özgü halleri i-çinde tasvir etmenin yanı sıra bu olayların açıklanmasıyla da ilgilendiği zaman, tündengelimci nedensel açıklama yöntemine uygun biçimde tümel yasalardan yararlanır.²³ Gerçi Levy'nin de belirttiği gibi, tarihçilikte açıklamacılık ve yorum-lamacılık iki farklı ifadedir. Yorumlama, açıklanmaya çalışılanın ne olduğu soru-nuyla ilgilenirken, açıklamacılık onun nasıl açıklandığıyla ilgilenir. Dolayısıyla tarihçinin idio-grafik yönelimi bir zorunluluk değildir. Nitekim Marksist tarihçi-lik ya da Annales Okulu bunun bir göstergesidir.²⁴ Bu durumda iki disiplin ara-sındaki fark kuramsal kavram ve modellerin kullanılıp kullanılmadığında değil, bunların nasıl kullanıldığında, analitik varsayım ve modellere ne kadar önem verildiğinde yatar.²⁵ Fakat unutmamak gerekir ki, ileride değinileceği gibi Mark-sist tarihçilik çok büyük eleştirilere hedef olduğu gibi, Annales Okulu da tarihçi-liğe egemen olamadan 1970'lerde "anlatisallığın yeniden dirilişi" söz konusu olmuştur. "Yeni anlatisallık" ise tarihte analitik bilimsel açıklama iddialarını reddetmiştir.²⁶ Öte yandan Schroeder de tarihçilerin önemsiz detaylar peşinde olmadıklarını, aksine amaca uygun önemli detaylarla ilgilendiklerini, siyaset bilimciler gibi nomotetik olabileceklerini, ku-ramcıların daha iyi genellemelere ulaşma ümidiyle hipotezleri sınavarak ku-ram geliştirdiklerini, tarihçilerin ise tarihsel dönüm noktalarındaki değişimleri yorumlamayı amaçlayan ku-ram ben-

²¹ Levy, "Too Important to Leave to the Other", s. 22 ve 24-26.

²² Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism*, Boston, The Beacon Press, 1957, s. 144.

²³ Ibid., s. 146.

²⁴ Annales Okulu için bkz. Georg G. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, Çev. G.Ç. Güven, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000, s. 51-65.

²⁵ Levy, "Too Important to Leave to the Other", s. 25. Steiner tarihçilerin uluslararası ilişkiler ku-ramından uzak durduğunu, ama özellikle uluslararası ilişkilerdeki değişimi aydınlatabi-lecek sistemik yaklaşımları kullanabileceklerini söyler. Zara Steiner, "On Writing International History: Chaps, Maps and Much More", *International Affairs*, Cilt 73, No 3, Temmuz 1997, s. 542.

²⁶ Bu konuda tartışma başlatan makale şudur: Lawrence Stone, "The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History", *Past and Present*, No 85, Kasım 1979, s. 3-24. Anlati-sallığın geçirdiği değişim için bkz. Levy, "Too Important to Leave to the Other", s. 26-28.

zeri özlü kısa yargılar (*synoptic judgement*) geliştirdiklerini belirtir.²⁷ Fakat Popper tarihçinin yaptığı işi anlamlı kılmak için olaylara seçmeci yaklaşmasının, kuramların bilimdeki işlevine benzer bir işleve neden olduğunu ve özellikle “tarihselciler”in bunları kuram sandıklarını belirtir. Popper’a göre bunlara kuram yerine “tarihsel yorum” ya da “tarihsel bakış açısı” demek daha doğrudur.²⁸

Son olarak Elman ve Elman, basitliğe karşı karmaşıklığa söz ederler. Kuram, en büyük açıklayıcı güç olduğuna inanılan tek bir “neden”i diğer tüm zayıf nedensel faktörlere tercih eder, yani tek nedenli (*monocausal*) açıklamaları makul görebilir. Fakat birçok tarihçi sonuçların ancak birkaç faktörün karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkabildiğini ifade eden karmaşık çok nedenli (*multicausal*) açıklamaların uygunluğunu kabul eder.

Tüm bu tartışmalar göz önüne alındığında iki disiplin arasında epistemolojik ve metodolojik farklılıklar olduğu yadsınmaz: Tarihsel bilgi *temelde* zaman-mekân bağımlı bilgidir, tarihsel analiz de beşeri olguların zaman-mekân içindeki konumlarına yerleştirilmesi, bu konumları içinde algılanması,²⁹ hatta hayalgücü ve empati yoluyla kurgulanmaya çalışılmasıdır.³⁰ Epistemolojik olarak tarihin ayrıncı özelliği genellemelerden çok, tekil ve özgül olgularla ilgilenmesidir. Tarihin nesnesi olan olgu biriciktir, kendi başına bir anlam taşımaktadır. Tarih, geçmişin bilgisidir ve amacı da geçmişi ortaya çıkarmaktır.³¹ Öte yandan, her ne kadar “anlatısal tarih-sorunsal tarih” ayrımına giderek “sorunsal tarih”in olayları sistemleştirip hipotezler oluşturarak çalıştığından söz edilse de,³² bu Türkiye’deki yaygın tarih anlayışıyla örtüşmediği gibi, çok önemli isimler tarihin bu biçimde pozitivist bilim mantığına dayandırılmasına karşı çıkmıştır. Kant ve Marks gibi idealist filozofların etkisi altında³³ geliştirilmeye çalışılan ve Comte’un hararetle savunduğu pozitivist

²⁷ Schroeder, “History and International Relations Theory”, s. 66–67.

²⁸ Popper, *The Poverty of Historicism*, s. 150–151.

²⁹ Nuri Yurdusev, “Siyasi Tarih ve İdeoloji”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, s. 87.

³⁰ Tosh, *Tarihin Peşinde*, s. 118.

³¹ Satoshi Kanazawa, “Science vs. History: A Reply to MacDonald”, *Social Forces*, Cilt 80, No 1, Eylül, 2000, s. 350; Melek Fırat, “Dünyada Siyasi Tarih Disiplininin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 2006, s. 13. Ayrıca bkz. Popper, *The Poverty of Historicism*, s. 143.

³² Fırat, “Dünyada Siyasi Tarih”, s. 17.

³³ Collingwood, Kant’ın görüşlerinin pozitivistlerce savunulan doğa-tarih paralellğine çok benzediğini, tek farkın Kant’ın üst-tarihi tinsel gerçekliğe, pozitivistlerinse doğal gerçekliğe dayandırması olduğunu belirtir. R.G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, Çev. Kurtuluş Dinçer, İstanbul, Ara Yay., 1990, s. 136. Ama bu çok önemli bir farktır, çünkü pozitivistlerin insan ve doğa ile ilgili olanı özdeşleştiren varsayımını reddeder. Idealistlerle pozitivistler arasındaki ayrışma da burada yatmaktadır.

tarih anlayışı, doğa ile tarihin aynı mantığa dayandığını, o nedenle belli bir amaç doğrultusunda ilerlediğini varsayarak tesadüfiliği reddetmiş, tarihin sadece geçmiş gösteren değil, aynı zamanda geleceği de belirleyen bir yönü olduğunu iddia etmiştir.³⁴ Fakat bu görüş daha sonraları eleştirilmiştir. Örneğin Carr tarihçinin olayların nedenini araştırmasını doğal ve gerekli görmekle birlikte, daimi bir neden-sonuç ilişkisini keşfetmesinin mümkün olmadığını, çünkü tarihte belli bir determinizmin bulunmadığını, bunun yoruma bağlı olduğunu belirtir.³⁵ Belki de pozitivist bilimsel tarih anlayışına en sert karşı çıkışı Popper yapmıştır. “Tarihsel kuram” ve “kuramsal tarih” olarak da adlandırdığı tarihselciliğin sosyal bilimi tarihten başka bir şey olarak görmeyen, tarihi de sosyolojiyle özdeşleştirerek sadece geçmiş değil, geleceğe de bakan, böylece tüm sosyal gelişmeleri açıklama iddiasında olduğuna dikkat çeken Popper,³⁶ tarihin gelecekteki yönünü önceden haber vermenin imkânsız olduğunu belirtir ve Marksizm gibi tarihsel sosyoloji çabalarını kesin bir dille reddeder. Popper tarihin ayırıcı özelliğinin, tarihselciler tarafından modası geçmiş olarak değerlendirilen yasalar ve genellemelerden çok fiili, tekil ve özgül olaylarla ilgilenmek olduğunu savunur.³⁷

Dolayısıyla farklı çabalara rağmen yaygın uygulama alanı bulan ve daha çok kabul gören tarihçilik, olayların arkasında bir sistemin olduğu varsayımı yerine tesadüfiliğe dayanarak olayları tekillikler ve özgülükler temelinde anlatır. Tarihte durum buyken bilimsel bilgi tüm postmodern eleştirilere rağmen halen zaman-mekân bağımsız kalma çaba ve iddiasındadır. Yaygın kaniya göre bilimsel analizin amacı, genellemelere ulaşarak anlama ve açıklamanın yanı sıra olayların eğilimlerini öngörmeye çalışmaktır. Böylece bilimin nihai ürünü olan kuramlar, Waltz’un da vurguladığı gibi, verili bir sistemin işleyişini anlamamıza yardım edecektir.³⁸ Bununla beraber bir itiraz olarak tüm sosyal bilimlerin tarihçilikteki zaafı taşıdığından, yani incelenen bütün sosyal olgu türlerinin değişken, zaman-mekân bağımlı insan davranışlarının ve kültürün ürünü olduğu dile getirilebilir. Zaten Kant’ın doğal ve tinsel gerçeklik ayrımı temelinde bu tartışma yapılagelmiştir.³⁹ Ayrıca Popper da fizikte var olduğu öne sürülen yasaların sos-

³⁴ Ibid., s. 115-141. Marksist tarih anlayışının değerlendirmesi için bkz. Iggers, “Nesnellikten Postmodernizme”, s. 79-95.

³⁵ Carr tesadüflerin belirleyiciliğini kabul etmekle birlikte bunu mutlaklaştırmaz. E. H. Carr, *Tarih Nedir?*, İstanbul, İletişim Yay., 1987, s. 115-176.

³⁶ Popper, *The Poverty of Historicism*, s. 45.

³⁷ Ibid., s. 143.

³⁸ Kenneth Waltz, “Realist Thought and Neorealist Theory”, Andrew Linklater (der.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science, Cilt IV*, Londra, Routledge, 2000, s. 1528.

³⁹ Bkz. Özlem, *Bilim Felsefesi*, s. 105-154.

yal bilimler alanına uygulanabileceği varsayımına karşı çıkararak, toplumsal şartların sürekli değişmekte olduğundan hareketle geleceğe dönük açıklamaların kehanetten öte gidemeyeceğini belirtir.⁴⁰ Fakat bu, diğer bilim dallarında olduğu gibi sosyal bilimlerdeki hipotez ve kuramların gereksiz olduğu anlamına gelmez. Bilimsel bilgi halen, kesin olan yasalardan değilse bile, geçici hipotez ve kuram niteliğindeki genellemelerden oluşur. O nedenle sosyal bilimlerde bu nitelikteki genellemelere ulaşma arzusu hep olmuştur. Bu arzu neticede pek çok sosyal bilim alanında sosyolojik perspektifin ağır basmasına yol açmıştır. Sosyolojik perspektifi tarihsel perspektiften ayıransa onun genelleştirici kavram kurma etkinliğidir ve bu perspektif tarihsel teklikleri daha iyi anlayıp açıklamaya yardım eder. Bu açıklama doğa bilimleri kadar genelleşici olmasa da sınırlı bir zaman-mekân içinde geçerli genellemeler sunar.⁴¹

Sonuç olarak, kurulan kimi karşıtlıklar ve yöntemsel farklılıklar tarihin bir bilim olmadığı izlenimini verse de, bu kısmen pozitivistimin etkisi altında, çok katı bir bilim anlayışını yansıtmaktadır. İki alanın epistemolojik ve metodolojik farklılıkları tabii ki inkâr edilemez, ama bu iki alanın birbirinden tamamen kopuk olduğu anlamına da gelmez. Bize göre bu farklılıklar tamamlayıcılık ilişkisi çerçevesinde ve iki alanın birbirine yapabileceği katkıların şartlarını belirlenmesi açısından değerlendirilmelidir.

Tarihsel-Olguculuğun Uluslararası İlişkiler Kuramındaki Yeri ve Katkıları

Salomon kimi sosyal bilimcilerin ayrı bir disiplin olarak tarihi çok betimleyici bulmaya ve bunun sonucunda tarihin analizlerde kullanılacak bağımsız bir rolü olmadığına inanmaya başladıklarını, özel olarak da uluslararası ilişkiler tarihinin betimleyicilik, olguculuk, analitik perspektiften yoksunluk, dolayısıyla da genellemeler yapma konusunda yetersizlik gibi gerekçelerle eleştirildiğini belirtir.⁴² Pipe ise uluslararası ilişkiler tarihçileriyle kuramcılar arasındaki diyalogun yetersizliğinden yakınır.⁴³ Hatta son dönem düşünce akımlarına egemen olan postmodern yaklaşım daha temel bir eleştiri yönelterek tarihi tamamen bir kurgu olarak görür.⁴⁴ Ama tüm farklılıklarına ve uygulayıcıları arasındaki ileti-

⁴⁰ Bryan Magee, *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, Çev. Mete Tunçay, 2.B., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s. 139.

⁴¹ Özlem, *Bilim Felsefesi*, s. 152.

⁴² Salomon, "What Is the Use of International History", s. 375–376.

⁴³ Bkz. Caroline Kennedy-Pipe, "International History and International Relations Theory: A Dialogue beyond the Cold War", *International Affairs*, Cilt 76, No 4, Kasım 2000, s. 746.

⁴⁴ Postmodernizmin tarih eleştirisi ve tartışmalar için bkz. Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme*, s. 139–143; Elman ve Elman, "Diplomatic History", s. 16; Levy, "Too Important to Leave to the Other", s. 29.

şimsizliğe karşın birçok yazar bu iki disiplin arasındaki yakınlığa dikkat çekerek “Uluslararası İlişkiler” ile “Diplomasi Tarihi”ni özünde kardeş disiplinler olarak nitelendirirler. Onlara göre, burada göz önüne alınması gereken farklılıklar değil, ele alınan konu ve sonunda nesnel kanıtlara bağlılık bakımından ortaya çıkan epistemolojik benzerliklerdir. Bu, kuramların nedensellik iddialarının ampirik verilerle sınanması zorunluluğundan kaynaklanır. Verilere atfedilen önem olguculuğun bilimdeki üst sınırını oluşturur. Dolayısıyla kuram geliştirmede kanıtların, verilerin önemi çok büyüktür. Bu durum bizi kaçınılmaz olarak kuramcılarının tarihsel bilgiye ne kadar gereksinim duydukları gerçeğine götürür.⁴⁵

Elman ve Elman benzer noktalara dikkat çekerek tarihin uluslararası ilişkiler kuramına birkaç noktada katkısı olabileceğini belirtir. İkincil kaynaklar ve tarihçilik tartışmaları açısından bakıldığında siyaset bilimcilerin, özellikle de çok dilli, çok devletli mukayeseli analizlerle uğraşanların sık sık tarihçiler tarafından üretilen monografilerden oluşan ikincil kaynaklara dayanmak zorunda kaldıkları görülür. Kuramcılarının pek çoğu bu anlamda birincil kaynaklara doğrudan başvurmazlar. Tarihsel sorgulama özellikle kurumsal, idealist ya da kültürel yaklaşımlarda da merkezi role sahiptir. Uluslararası aktörlerin eylem ve davranışları, uluslararası sistem ve devletlerin amaçları zaman içinde değişiklik gösterir. Dolayısıyla tarihsel bakış bu değişimi görmek açısından önemli katkılar sağlar. Ayrıca kuramsal genellemelerin şartlara bağlı sınırlarının ortaya konulmasında da tarihin büyük faydası vardır. Bir başka ifadeyle tarihçiler, kuramcılarının ortaya attığı hipotezlerin hangi zaman ve mekânda geçerli olduğunu göstererek sınırlarının belirlenmesiyle uluslararası ilişkiler kuramlarının gelişmesine önemli katkı sunarlar. Böylece farklı kuramların ne kadar güçlü açıklayıcılık özelliğine sahip olduğunu bize gösterirler.⁴⁶

Knapp da sosyal kuramda ileri sürülen düzenliliklerin ve genellemelerin tarihsel bağlama, yani zaman ve mekâna bağlı olduğunu belirtir. Görünürde genel, doğrulanabilir olan sosyal kuramlar aslında verili çevreye bağlıdır. Bu bağımlılık sosyal kuramın ve gerçekte bir bütün olarak bilimin temel sorunudur. Bir siyaset bilimcinin veya sosyologun tarihten soyutlamalar yaparak kurama geçtiğinde ortaya koyduğu ürünler sadece tarihsel olarak ilgisiz olmayacak, aynı zamanda kuram olarak da yetersiz kalacaktır. Kısacası sosyal kuram tarihle sınır-

⁴⁵ Stephen H. Haber, et.al., “Brothers under the Skin: Diplomatic History and International Relations”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 34–36.

⁴⁶ Elman ve Elman, “Diplomatic History”, s. 12 ve 14–15. Ayrıca bkz. Gilbert, “International Relations”, s. 353–355; Steiner, “On Writing International History”, s. 531–546; Salomon, “What Is the Use of International History”, s. 381; John Lewis Gaddis, “History, Theory and Common Ground”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 82–84.

landırılmıştır.⁴⁷ Tarihsel bağlamlarından tamamen soyutlanmış bir kuram üretmek neredeyse imkânsız olduğuna göre tarihsel veriler sosyal kuramın çerçevesini, kapsamını ve açıklayıcı gücünü belirleyecektir. Buradan hareketle Uluslararası İlişkilerde tarihin, farklı kuramları sınamada ve yeni kuramların oluşturulmasında önemli bir işleve sahip olacağı çıkarılabilir. Gerçekten de pek çok sosyal bilim alanında tarihe gitmek en önemli sınama biçimini oluşturur. Uluslararası İlişkilerde de tarihin olaylar ve olgular arasında bağlantılar kurmada, bunları genellemede, geliştirmede ve sınamada analitik bir araç olarak kullanılabilmesi açıktır.⁴⁸

Tüm bu dikkate alındığında, her halükarda zaman ve mekân kavramları ile bunların geçmişe ait biçimlerinin anlaşılmasının sosyal bilimler için son derece önemli ve gerekli olduğu görülür. Ancak bu sayede bir sürecin anlamlandırılması mümkün olabilir. Zaman-mekân derinliği sayesinde olayların özgülüğü ve ayırt ediciliği ortaya konabilir, değişim ve süreklilik görülebilir. Bunlar olmadan olgunun yeterince betimlenmesi ve betimlemeden açıklamaya geçilmesi eksik kalacaktır. Kısacası kuram oluşturmak ve bunları geliştirmek için önce gerçekleri bulmaya çalışmak gerekir. Bu da ancak tarih sayesinde mümkündür.

Bununla birlikte Elman ve Elman tarihin kurama sağladığı başka katkılardan da söz eder ki, bunlar tam da bu çalışmada tartışmaya açılan konulardır. Onlara göre teknik beceriler geliştirmede tarihçiliğin kurama katkıları olacaktır. Bu anlamda birçok siyaset bilimci mukayeseli çalışmalarda tarihsel monografilere bağlı kalsa da, bazıları kimi durumlarda arşiv araştırmalarına yönelebilecek, tarihçiler gibi süreç izleme yöntemini (*process-tracing*) kullanarak alternatif bir araştırma stratejisi geliştirebileceklerdir.⁴⁹ Öte yandan, Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarında böyle bir eğilim ağırlıkta olduğu için bu katkıyı öne çıkarmanın kuramsal perspektifin gelişmesine olumlu katkısı olmayacağı düşünülebilir. Ayrıca, yine Elman ve Elman'a göre bu iki disiplin arasındaki etkileşim güncel bakışın farklı formlarını gösterebilir. Onlara göre, hem uluslararası ilişkiler kuramcıları hem de tarihçileri çalışmalarını yaparken çağdaş sorunların etkisinde kalırlar. Bu durum onların farklı yönlerden güncel olana bakmaları anlamına da gelir. Güncellik tarihçileri konu seçimi kadar çalıştıkları analitik kurgular açısından da etkilerken, uluslararası ilişkiler kuramlarındaki güncellik nispeten son olaylar üzerinde çalışma eğilimi biçiminde kendini gösterir. Çünkü onlar bu sayede kuramlarındaki aynı nedensel bağları bir kez daha teyit edebileceklerini düşünürler. Elman ve Elman, kuramcıları uzak geçmiş üzerinde çalışmada gös-

⁴⁷ Knapp, "Can Social Theory Escape from History?", s. 34–35, 39.

⁴⁸ Salomon, "What Is the Use of International History", s. 383–384.

⁴⁹ Elman ve Elman, "Diplomatic History", s. 12–13.

terdikleri isteksizliğin diplomasi tarihçileriyle temasları sonucu ortadan kalkabileceğine inanmaktadırlar. Benzer şekilde tarihçilerin de güncel konusundaki kendi ayırıcı farklarını daha iyi ortaya koyabileceklerini ve ulaştıkları sonuçlarla kişisel ilgileri arasında açık bir bağ kurabileceklerini belirtirler.⁵⁰

Açıkçası, Türkiye özelinde tam da bu nedenlerle tarihçi bakışın kuramsal perspektife olumlu katkı yapamadığı, tarihçilerin geçmişin bilgisine ulaşma çabalarının uluslararası ilişkiler kuramına daha büyük katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Kuşkusuz tarihçi güncelle ilgilidir ve bu onun konu seçimini belirler. Ayrıca güncelin tarihsel boyutunun ortaya konması da çok önemlidir. Ama güncel uluslararası sorunlar temelde tarihsel değil, siyasal sorunlardır ve tarihçi ancak içinde yaşadığı zamanın öncesine giderek onları kendi bağlamları içinde anlamaya çalıştığında kendi gerçeğine yaklaşabilir. Bu da tarihçinin geleceğin değil geçmişin karanlığını temel uğraş alanı yapmasıyla mümkündür.⁵¹ Kısacası, uluslararası ilişkiler çalışanları açısından yakın geçmiş çalışmaları elbette önemli olsa da, daha önce tartışıldığı gibi bunun tehlikeleri olduğu ve tarihin çalışılma nedeninin şimdiki etkileyen geçmiş olaylar olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle tarihçilerin yaptığı uzak geçmiş çalışmaları uluslararası ilişkiler kuramı açısından daha katkı sağlayıcıdır.⁵²

Öte yandan, tarihçi-olgucu yaklaşım geçmişle yapılan analogiler neticesinde özellikle kutuplaştırıcı güncel sorunların incelenmesinde tarihsel önyargıların etkisiyle duygusallığın ağır bastığı çalışmaların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.⁵³ Bunda araştırmacının ideolojik tutumu ya da çevresel faktörler etkili olabileceği gibi tarihçinin retrospektif bakışı nedeniyle anakronik kalma tehlikesi ve tarihçi yöntemin de etkisi olabilir. Çünkü tarih incelemelerinde “anlamacı”lığın bir sonucu olarak tarihçinin geçmişle bütünleşme çabası⁵⁴ onu o günün duygusallığına itebilir. Dahası, tarihin pek çok ülkede ulus-inşa süreçlerinin bir parçası olarak kullanılması,⁵⁵ yapılan çalışmanın ideolojik bir duygusallığa ve söyleme dayandırılmasına da yol açabilir. Bu haliyle tarihsel-olguculuğu

⁵⁰ Ibid., s. 13-14.

⁵¹ Salomon, tarihçilerin tarihsel boyutta yoğunlaşacakları bazı temel uluslararası konuları ve araştırma alanlarını belirlemeleri gerektiğini belirtir. “What Is the Use of International History”, s. 387.

⁵² Gilbert, “International Relations”, s. 352. Ayrıca bkz. Tosh, *Tarihin Peşinde*, s. 135.

⁵³ Bu durumda güncelin duygusal baskısından kurtulmak güncelin içinde kalarak veya onu geçmişe taşıyarak değil ancak kuram aracılığıyla güncelle dışarıdan bakmakla mümkündür.

⁵⁴ Özlem, *Bilim Felsefesi*, s. 109-114.

⁵⁵ Tosh, *Tarihin Peşinde*, s. 5-8. Steiner, “On Writing International History”, s. 540-541, tarihçilerin kendi toplumsal ve ulusal çerçevelerinin dışına çıkamadan tarihçilik yapmalarından yakılarak bu kültürel sınırın evrensel bilgiye ulaşmayı zorlaştırdığını belirtir

esas alan bilim insanı kurguladığı geçmişe ait analogilerle günümüzü ve geleceği yorumlamaya çalışır, yani “bugün”ü “tarih/geçmiş” gibi okur. Bu ise daha değer yüklü bilgiler üretilmesine neden olabilir.⁵⁶ Zaten tarihin tekerrür gibi algılanmasının bir nedeni de bu tür okuma biçimleridir.

Kısacası, her halde tarihin ve tarihsel-olgucu yaklaşımın uluslararası ilişkiler çalışmalarında yeri olmalı ve kuramla sıkı bir işbirliği kurmalıdır. Bu iki bakış açısı arasındaki işbirliği Schroeder’in belirttiği gibi,⁵⁷ uluslararası ilişkiler kuramcılarının ve tarihçilerinin ortak ve farklı çıkarlarının, amaçlarının ve gerçeklerinin farkına varmalarına yardım eden, onları birbirine rakip olmaktan alıkoyan, karşılıklı saygı temelinde birbirinin farklılıklarını müzakere edebilmelerine ve etkileşime imkân veren bir ittifak ilişkisiyle sağlanabilir. Sınırlar iyi korunduğunda ve gerçek uluslararası ilişkiler tarihçiliği yapılabildiğinde tarihin elde ettiği sonuçlarla kuram geliştirmeye büyük katkılar sağlayacağı açıktır.

Son olarak Haber, Kennedy ve Krasner’ın dikkat çektikleri, Türkiye için de geçerli olan genel bir soruna da değinmek gerekir. Onlara göre “diplomasi tarihi”, tarih bölümlerinde yeterince ele alınan bir konu olmamış, tarih disiplini içinde marjinalize olmuştur.⁵⁸ Kuşkusuz bu da sağlıklı bir durum değildir. Ama bunu aşmanın yolunun uluslararası ilişkiler disiplinini tarihçiliğe dayandırmak olmadığı da açıktır. Belki yapılması gereken tarih bölümlerinde ayrı bir kürsü oluşturularak uluslararası ilişkiler tarihiyle ilgilenilmesidir. Bu sayede hem uluslararası ilişkiler incelemelerinde tarihçi bakışın etkisi azalarak kuram için gerekli verileri sağlayan bir sına alanına dönüşür, hem de bu tarih alanı hak ettiği oranda çalışılır hale gelebilir.

Türkiye Uluslararası İlişkiler Yazınında Tarihsel-Olguculuğun Ağırlığı

Yukarıda ele alınan tüm hususlara rağmen niçin Türkiye’deki uluslararası ilişkiler yazınında halen betimlemeci tarihsel-olguculuğun kuramsal-analitik çalışmalardan daha fazla rağbet görmekte oluşu bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu çerçevede bazı genel ve özel nedenlerden söz edilebilir.

Öncelikle, uluslararası ilişkiler çalışmalarının ilk dönemlerinde, Dougherty ve Pfaltzgraff’ın da belirttiği gibi, ağırlıklı olarak uluslararası sistemik süreçlerin analizi yerine uluslararası hukuk ve tarih anlatımının yapılmış olması⁵⁹ bir gelenek oluşturmuş ve bu gelenek Türkiye özelinde bakıldığında yerleşik hale gelmiştir.

⁵⁶ Tosh’un, ifadesiyle “hiçbir şey tarihsel eğilimleri geleceğe yansıtmak kadar öznel ve değerlere bağlı olmaz” *Tarihin Peşinde*, s. 138.

⁵⁷ Schroeder, “History and International Relations Theory” s. 74.

⁵⁸ Haber et al., “Brothers under the Skin”, s. 40-42.

⁵⁹ Dougherty ve Pfaltzgraff, *Contending Theories*, s. 3.

Batı'da olduğu gibi disiplinin bilimsel niteliği güçlendikçe uluslararası ilişkilerin hukuk ve tarihe dayandırılması geleneğinin zayıflaması beklenirdi. Fakat aşağıda belirtileceği üzere, “uluslararası olgu”nun bazı özellikleri ve yapılan çalışmaların kimi amaçları bu geleneğin Türkiye’de terk edilmesini zorlaştırmıştır.

Olgucu yaklaşımın yazındaki ağırlığının bir diğer önemli nedeni de, acil çözüm bekleyen uluslararası sorunlara bir an önce yanıt verme isteğidir. Bir başka deyişle, daha önce de dile getirildiği gibi uluslararası ilişkiler ve dış politikayla ilgilenen uzmanlar bir biçimde güncel politikaya yakın durmakta, bu ise uluslararası ilişkilerde olay eğilimli çalışmaların ağırlık kazanmasına neden olmaktadır. Örneğin Yugoslavya'nın dağılması sonucu ortaya çıkan çatışmalar, Çeçenistan sorunu, ABD'nin Irak'ı işgaliyle başlayan süreçte Ortadoğu'nun geleceği, Arap-İsrail anlaşmazlığı ya da küresel ısınma gibi tekil konuları ortaya koyma ve çözüm üretmeyle ilgilenen uzmanlar, kaçınılmaz olarak bu tekil olgulara kendi özgüllükleri içinde bakma ve değerlendirme gereği duymaktadırlar. Kuşkusuz bu bir zorunluluk değildir ve bilim insanları bu olguların özgüllükleri dışına çıkarak da bunlarla ilgilenebilir. Fakat uluslararası olguların diğer sosyal olgulara nispeten karmaşık niteliği, çok boyutluluğu ve acilliği her olgunun özgüllüğünü güçlendirmekte, bu ise soyutlamayı zorlaştırarak uzmanların olguda kalmasına neden olmaktadır.

Öte yandan, her ne kadar uluslararası ilişkiler devletlerin dış politikalarının toplamından ibaret değilse de, alan uzmanlarının önemli bir kısmının kendi ülkelerinin dış politikalarını temel alan çalışmalara yönelmeleri, olguculuğun bir diğer nedenidir. Singer'ın dikkat çektiği gibi devlet düzeyinde yapılan çalışmalar daha zengin ve derin betimlemeler sunsa da, olgusal düzeyde öngörü gücü zayıf genellemenin uzak açıklamaları beraberinde getirmektedir. Çünkü örneğin Türkiye-Yunanistan ilişkileri açısından sorunlara bakan bir uzman kaçınılmaz olarak Ege'de kıta sahanlığı, karasuları gibi tekil sorunları en fazla mukayeseli biçimde ele alabilecektir. Burada soyutlamaya giderek genellemelere ulaşma çabası ikincil düzeyde kalacaktır. Dahası, bu konularla ilgilenen uzmanların nesnel olma ihtimallerinin, ele aldıkları konu itibarıyla, çok zayıf kaldığı da ayrıca dikkate alınmalıdır.⁶⁰

Bunlarla bağlantılı olarak, uluslararası olguları genellemeler (kuram) yerine tekillikler (tarih) temelinde inceleme alışkanlığının bir nedeni de, sözü edilen karmaşıklıktan ve çok boyutluluktan da beslenen, “zihinsel şartlanma”dan kaynaklanmaktadır. Bilim insanı düşünsel boyuta geçtiğinde kendini ya olgusal ya da kuramsal düşünme yönünde şartlandırmaktadır. Zihinsel aktivite nispeten

⁶⁰ Aktör düzeyindeki analizlerin sakıncalarına ilişkin bkz. J. David Singer, “The Level of Analysis Problem in International Relations”, *World Politics*, Cilt 14, No 1, Ekim 1961, s. 83–89.

kolay algılanan tarihsel düzlem esas alınarak başladığında, çalışma aynı olgusallıkla biraz da kronolojik sürüklenme ile güncel kadar gelmektedir. Bu şartlanma bilinçli olabileceği gibi bilinçsiz de ortaya çıkabilir. Olgunun ya da sorunun niteliğinin yanı sıra kişinin bilimsel yöneme vukufiyeti, formasyonu, kendisine atfettiği misyonu ve değer yargıları çerçevesinde bu durum değişik düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir şartlanma uluslararası ilişkiler sorunsalıyla uğraşan kişiyi adeta hapsederek olgudan kurama, tekillikten genellemeye geçmesini engellediği gibi, sorunun nedenselliğini, güncel sosyolojik dinamiklerden ziyade tarihte aramasına da neden olmaktadır. Bu ise çalışmada nesnel ve genel açıklayıcı nedenselliğin yerini, ağırlıklı olarak öznel ve tekil yorumların, beklentilerin ve tahminlerin almasına yol açmaktadır.

Bunun yanı sıra Türkiye’de yapılan çalışmalara yöntem açısından bakıldığında, varsayımsal-çıkarımsal yöntem pek kullanılmadığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak veriler toplanarak bir konunun incelenmesinin ardından bunu bir hipoteze uydurma çabası göze çarpmaktadır. Bu da daha çok çalışmayı bilimsel kılma zorunluluğunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aslına bakılırsa pek çok bilimsel çalışmada incelemeye uygun hipotez geliştirme çabasını görmek bile mümkün olmamaktadır. Böylece bilimsel yöntemin kullanılmaması ya da yanlış kullanımı kaçınılmaz olarak kuramın yol göstericiliğinden uzak, tekil olay incelemesine dayalı, genelleştirilmesi mümkün olmayan veri yığını ya da derlemesi niteliğinde araştırmaların doğmasına yol açmaktadır.

Bir diğer nedense, yukarıdakiyle de bağlantılı olarak, Türkiye’de bilimin uygun olarak halen pozitivist anlayışının etkisi altında olmasıdır. Aslında bu Türkiye’ye özgü değildir. Genelde Uluslararası İlişkiler disiplini, başta uygulayıcıları tarafından dünyanın somut siyasal sorunlarına pratik yanıtlar bulmaya çalışan bir alan olarak algılandığı için, pozitivistin etkisi altında gelişme göstermiştir.⁶¹ Pozitivizm, olguları değerlerden arındırarak bilimi metafizikten ayırmayı amaçlamışsa da, bu dogmatik biçimde somut ve olgusal olanı yüceltmiş, sonuçta “algısal olgu”yu esas alan ampirizmi bilginin tek ve temel kaynağı haline getirmiştir.⁶² Bu yaklaşım uluslararası ilişkiler çalışmalarının tarihçi-olgucu bir mantıkla kurgulanmasında kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda özellikle pozitivist anlayışın ürünü olan bilimin kesinlik inancını besleyen bu anlayış, yapılan çalışmalarda mutlak olarak neyin, neye sebep olduğunu göstermeye çalışmak gibi

⁶¹ Bu durum kendisini realist yaklaşımla göstermiştir Bkz., Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara, Imge Kitabevi, 1999, s. 31-32.

⁶² Bkz., Russel Keat ve John Urry, *Bilim Olarak Sosyal Teori*, Çev. N. Çelebi, Ankara, Imge, 1994, s. 14-34.

(mutlak determinizm) uluslararası ilişkiler açısından çok daha güç olan bir iddiaya dayanmak zorunda kalır. Her ne kadar bu durum kuram geliştirme çabasının bir ürünüymüş gibi görünse de, Waltz bu kesinlik arayışını kuram geliştirmedeki başarısızlığın bir nedeni olarak görür.⁶³ Çünkü kesinlik olgusu “pozitif bilimlerin en keskini” ve belki de “model bilim” olarak nitelenebilecek fizikte bile “kuantum teorisi” ve “belirsizlik ilkesi”ni ortaya atılmasıyla geçerliğini yitirmiştir.⁶⁴ Bunlar bilimsel doğruların sürekli yanlışlanabilir geçici aksiyomlar olduğunu, mutlak gerçek diye bir şeyin algılanabilir dünyada mümkün olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu durumda yapılması gereken katı ampirizme dayalı olmayan bir uluslararası ilişkiler kuramı için epistemolojik alan oluşturmaktır. Çünkü katı ampirizm başka olumsuzluklarının yanı sıra çoğu zaman gözlenmesi mümkün olmayan nedenleri açıklamamızda da bizi sınırlar.⁶⁵ Bu ise çalışmayı olguda kalmaya mahkûm eder.

Ayrıca bilimin ampirist yorumuna dayanan pozitivizm, bilimsel yöntemi tümevarımla özdeşleştirmekte, kuram oluşturmanın yolunun olgu ve olaylar hakkında toplanan verilerin derlenip işlemselleştirilerek bunlardan tümevarım yoluyla çıkarsamalar yapılmasıyla olduğunu ileri sürer.⁶⁶ Halbuki rasyonalist yorum, bilimin tümdengelim yoluyla çalıştığını, tümevarımın daha çok çıkarımsal karakterli kuramsal genellemeler yapmak için malzeme sunduğunu iddia eder. Çünkü hipotezden kurama ulaşmada bilim insanı zihnindeki sorunsalı yine zihninde kurguladığı bir kalıp içerisinde araştırır, yani olguları kuramın ışığında görmek ister. Bu nedenle bilimsel yöntem özünde varsayımsal ve çıkarmacıdır.⁶⁷ Bu nedenle uluslararası ilişkiler kuramında temelde bu şekilde bir yöntemle çalışması gerektiği açıktır. Waltz da bu noktaya işaret ederek özellikle Uluslararası İlişkilerin kuram geliştirmedeki başarısızlık nedenlerinden birisinin tümevarıma bağlılık olduğunu belirtir ve tümevarımı çıkmaz sokağa benzetir. Çünkü kurama tümevarım yoluyla ulaşılabileceğini iddia etmektir. Olguları onları açıklama araçları elde edilmeden anlayabileceğimizi iddia etmek demektir.⁶⁸

Bunların dışında alanla ilgilenenlerden kaynaklanan nedenlere de yer vermek gerekir. Bu bağlamda öncelikle Türkiye özelinde uluslararası ilişkilerle ilgi-

⁶³ Waltz ve Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı*, s. 8.

⁶⁴ Bkz. Ilya Prigogine ve Isabella Stengers, *Kaostan Düzene*, Çev. S. Demirci, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.

⁶⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa, Alfa Yay.-Dağ., 2002, s. 72.

⁶⁶ Tümevarım konusundaki tartışmalar için bkz. Alan Chalmers, *Bilim Dedikleri*, 2.b., Çev. H.Arslan, Ankara, Vadi, 1994, s. 31-81.

⁶⁷ Bkz. Popper, *The Poverty of Historicism* s. 98, 120-127; Özlem, “Uluslararası İlişkilerin”, s. 45-46.

⁶⁸ Waltz ve Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı* s. 9-12.

lenen üç ayrı araştırmacı grubundan söz edebiliriz. Bunlardan ilkinin mesleği (asker, büyükelçi, gazeteci, politikacı) veya aydın kimliği (şair, yazar, düşünür vs.) nedeniyle uluslararası meselelerle ilgilenen araştırmacı-yazarlar oluşturmaktadır. Bunlar doğal olarak bilimsel yöntem kullanmadan veri yığını ya da derlemesi veya yeterince veriye dayanmayan öznel değer yargısı yüklü yorum yapmaktadırlar. Bu gruptakiler zaten bilimsel bilgi üretme kaygısında olmadıkları için yaptıkları iş doğal karşılanabilir. Üretenin niteliği açısından yaklaşıldığı sürece kanımızca bu tür çalışmalar alan için bir sorunu oluşturmazlar. Ama kimi zaman toplum veya uluslararası ilişkiler öğrencileri açısından bu kimselerin yaptıklarıyla Uluslararası İlişkiler disiplininin içeriği arasında birebir ilişki kurulabilmekte, ortaya çıkan kurgusal ve spekülatif bilgiler “bilgi kirliliği”ne yol açarak alanın bilimsellik iddiasını zayıflatmaktadır.

İkinci grupta uluslararası ilişkiler kuramı bilmeyen, alan formasyonu almamış, alan dışından gelen bilim insanları yer almaktadır. Mühendislik, tıp, işletme gibi uzak alanlardan gelenlerin yanı sıra birçok sosyal bilimcinin, özellikle yakınçağ tarihçilerinin uluslararası ilişkilere ilgi gösterdikleri ve çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Burada sorun, bu kimselerin ele alınan olgulara ilişkin “tarihçilik” yapmaktan ziyade, tarihçi yöntemler ve tarihsel bilgiyle “siyaset bilimi” yapmaya çalışmalarından ve güncel sorunlara “tarihsel determinizm” mantığına dayalı politika ve strateji önerileriyle yaklaşmalarından kaynaklanmaktadır. Önemli bir kısmı “uluslararası ilişkiler tarihçisi” olmadığı ve alanın kuram ve kavramlarına yabancı olduğu halde uluslararası ilişkiler uzmanı gibi hareket eden kişilerin kendi alanlarıyla ilgili yöntemleri Uluslararası İlişkiler disiplinine mal etmeleri, Uluslararası İlişkileri herkese açık, kendi perspektif, kuram ve kavramları olmayan bir disipline çevirmekte ve alanın kuramsal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Dahası, bu tür çalışmalar iyi sistematize edilmiş olsa bile, kuramsal bakış ve kavramsal çerçeveden yoksun olarak tarihsel durumu güncel uyarlandığında ya da güncel sorunu bugünkü bağlamından kopararak tarihteki geçmişine taşıdığına değer yargısı yüklü bilgiye dönüşmektedir.

Üçüncü gruptaysa bilimsel yöntemi bilmeyen veya kullanmayan, kuramsal bakıştan uzak uluslararası ilişkiler “uzmanları” yer almaktadır. Bunlar her ne kadar Uluslararası İlişkiler alanıyla ilgilenseler de, bilimsel yöntemle hareket etme kaygısından ziyade belli bir misyonla, politika oluşturma kaygısıyla ya da ideolojik saplantılarla hareket etmektedirler. Bu durum bilimsel yetersizlik, yöntem bilmeme, kolaycılık, acil sorunlara yanıtlar bulma, popüler olma, politikaya yakın durma, “stratejistlik” ya da gazetecilik yapma gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bunlar da alanın bilimselliğine ve çerçevesine doğal olarak zarar vermektedir.

Disiplinlerarasıcılık ve Uluslararası İlişkiler Disiplini

Uluslararası İlişkilerin Disiplinlerarası Niteliği ve Özgünlüğü

Uluslararası olguların farklı bilim alanlarının veri ve yöntemlerinden yararlanılarak incelenmesine ilişkin çabalar, özellikle 1960'larda davranışsalcılığın etkili olmaya başladığı yıllardan itibaren söz konusu olmuştur. O güne değin temelde hukuk ve tarih etkisi altında kalan Uluslararası İlişkiler, o tarihten itibaren davranışsalcılığın katı bilimcilik anlayışına dayandırılmaya çalışılmış, "bilimin ve bilimsel yöntemin teklifi"nden hareketle, diğer alanlarda olduğu gibi uluslararası olgular üzerinde de benzer yöntemlerle çalışılabileceği iddiası, diğer bilim alanlarıyla iç içe geçmiş bir Uluslararası İlişkiler yaklaşımına yol açmıştır.⁶⁹

Bu durum 1990'larda postmodern yaklaşımların uluslararası ilişkiler kuramını etkilemeye başlamasıyla daha da güçlenmiştir. Çünkü özellikle postmodern analizcilerin bilginin üretimi üzerine basit varsayımları sorunsallaştırarak Uluslararası İlişkiler kuramını diğer sosyal bilim alanların ile siyasal ve sosyal kurama bağlamaları,⁷⁰ uluslararası ilişkilerle diğer alanlar arasında anlamlı bir ilişki kurulmasını zaruri hale getirmiştir. Bu haliyle postmodern yaklaşımların genelde Uluslararası İlişkiler, özeld de uluslararası ilişkiler kuramına önemli katkılar sağladığı kuşkusuzdur. Özellikle postmodern yazarların sosyal bir inşa olarak gördükleri kimlik, etik, ırk, etnisite, cinsiyet gibi uluslararası ilişkilerde genellikle göz ardı edilmiş konulara yoğunlaşarak olguları bu açılardan incelemeye başlamaları,⁷¹ Uluslararası İlişkiler disiplini ile tarih ve hukukun yanı sıra iktisat, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi alanlar arasında daha sıkı ilişki kurulmasını beraberinde getirmiştir.

Kuşkusuz davranışsalcılık ve postmodernizm uluslararası ilişkiler çalışmalarının kuramsal-analitik niteliğinin güçlenmesine büyük katkı yapmışlardır. Ayrıca bilgi birikiminin önemi, sosyal olguların çok yönlü ve çok boyutlu oluşu, uluslararası ilişkilerin kuramsal ve kavramsal yetersizliği gibi nedenler tüm diğer sosyal alanlarda olduğu kadar uluslararası ilişkiler alanında da farklı disiplinlerin birikimlerinden yararlanmayı ve disiplinlerarası olmayı zorunlu kılmıştır. Daha-

⁶⁹ Aynıntı için bkz. Dougherty ve Pfaltzgraff, *Contending Theories*, s. 536-546; Oktay F. Tannısever, "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", (der.) Atilla Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul, İletişim Yay., 1996, s. 89-129; Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 3.B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 113-117; Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 100-112.

⁷⁰ Steve Smith, "Epistemology, Postmodernism and International Relations Theory: A Reply to Østerud", *Journal of Peace Research*, Cilt 34, No 3, Ağustos 1997, s. 333.

⁷¹ *Ibid.*, s. 333-334.

sı, Uluslararası İlişkiler disiplini günümüzde olduğu gibi ulusaltı, ulusal ya da uluslararası/üstü aktör ve yapılar arasındaki ilişki ağı yoğunlaştıkça daha da disiplinlerarası bir mantıkla ele alınmayı gerektirmektedir. Bu durum Uluslararası İlişkileri hem içerik hem de yöntem açısından “disiplinlerarası bir disiplin” yapmakla birlikte,⁷² aynı zamanda çok-disiplinli bir alana da dönüştürmektedir. Fakat çok-disiplinlilik, nitelediği alanın özgün kimliğinin yok olması gibi olumsuz bir etkiye de sahiptir. Her şeye rağmen dar düşüncelilik, taklitçilik, karşılıklı reddetme, bir başka bilim alanı içinde erime kaygısı gibi nedenlerden beslenen, Gaddis’in ifadesiyle “zihinlerde Balkanlaşmaya” ve “küçük farklılıkların nar-sizmi”ne neden olan,⁷³ her disiplinin içine kapanması ve kendi dünyasını yaratması kuşkusuz bilimin gerçekliği bütün boyutlarıyla ortaya çıkarma çabasına zarar verir.

Burada söz konusu yapılan sorunsal disiplinlerarası çalışmanın reddi değil, böyle bir perspektifle hareket ederken her disiplinin en fazla katkıyı sağlayabilmesi için gerekli olan sınırların nasıl çizileceği, her disiplinin özgün perspektifini nasıl koruyacağı ve geliştireceğidir. Bunun gerekliliği Bauer’e göre her disiplinin farklı bir kültürü temsil etmesinden kaynaklanır. Çünkü disiplinleri temelde birbirinden ayıran ne ilgilendikleri konunun, ne de bilgi üretmede kullandıkları metodların farklılığıdır. Disiplinler temelde epistemolojide, yani neyi bilgi olarak gördüklerinde farklılaşırlar. Bu nedenle değişik disiplinlerde çalışanların tutumları, alışkanlıkları ve tarzları da farklıdır. Gerçeği bulma bilimlerin temel amacıdır, ama gerçek farklı disiplinlerde farklı anlamlara gelebilir.⁷⁴ Bu nedenle disiplinler arası işbirliği ve iletişimin dengeli kurulması çok önemlidir.

O halde konumuz açısından disiplinlerarası bakıştan anlaşılması gereken, uluslararası ilişkiler uzmanlarının uluslararası olguyu çok yönlü ve başka disiplinlerin verilerinden yararlanarak incelemesidir. Bu tür bir olguya bütüncül bir anlam kazandırma ve açıklama getirme işini temelde uluslararası ilişkiler uzmanlarının yapması daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Çünkü Waltz’un da dikkat çektiği gibi,⁷⁵ Uluslararası İlişkileri diğer sosyal disiplinlerden ayıran temel konu uluslararası siyasal sistem ve onun yapısıdır. Uluslararası İlişkileri özgün bir disiplin yapan da budur. Dolayısıyla bu tür olguya kendi epistemolojisi içinde ve

⁷² Bkz. Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerin Disiplinler Arası Niteliği”, *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Haydar Çakmak (der.), Ankara, Platin, 2007, s. 76–83.

⁷³ Gaddis, “History, Theory and Common Ground”, s. 75.

⁷⁴ Henry H. Bauer, “Barriers against Interdisciplinarity: Implications for Studies of Science, Technology, Society (STS)”, *Science, Technology, and Human Values*, Cilt 15, Kış 1990, s. 105-106.

⁷⁵ Waltz ve Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı*, s. 1527–1528.

uluslararası düzeyde bakabilme donanımına sahip olanlar bu alanın uzmanlarıdır. Bu, alan üzerinde belli bir grubun egemenlik kurma çabası olarak algılanmamalıdır. Sosyal bilimler alanında kuşkusuz geçişgenlik vardır ve her disiplin kendi sınırları içinde uluslararası olgularla ilgilenme hakkına sahiptir. Bu anlayış sadece diğer disiplinlerden gelenlerin “bilimsel uluslararası ilişkiler bilgisi” üretebilmeleri için bu disiplinin temel kavram ve kuramları hakkında yeterli donanıma sahip olmaları ve bunları kullanmaları gerekliliğine işaret etmektedir.

Uluslararası İlişkilerde Disiplinlerarasıcılığın Sınırları ve Sorunları

Disiplinlerarası olma, bir disiplinin bağımsız kimliği ve gelişimi açısından birtakım olumsuzlukları beraberinde getirebilir. Aktörleri ve etkileri açısından uluslararası nitelikte olan “uluslararası olgu”nun farklı disiplinlerden bilim insanlarının kendi disiplinlerinin gereklerine sadık kalınarak incelenmesi son derece tabii ve gereklidir. Ama bu incelemeler kendi disiplin sınırlarını aşıp bütüncül iddialar taşımaya başladığında, yani uluslararası olgunun “ne”liğini, “nasıl”lığını ve “neden”liğini açıklama çabasına giriştiğinde birtakım sorunlar ortaya çıkabilir. Farklı disiplinlerden gelen bir bilim insanının uluslararası olguyu sadece kendi disipliniyle bütüncül biçimde açıklama çabasına girişmesi bu çok boyutlu olgunun tek boyuta indirgenmesine, dar, eksik, yanlış bir perspektiften “uluslararası olgu”nun yorumlanmasına, dolayısıyla bilginin öznelleşmesine yol açabilir. Genellikle bu tip çalışmalarda komplocu yaklaşımların ağır basması da bunu göstermektedir. Aslında buna disiplinlerarasıcılık demek de mümkün değildir.

Disiplinlerarası olma anlayışının uluslararası ilişkiler disiplinine olumsuz etkisini alana özgü kavramları kullanma açısından da değerlendirmek mümkündür. Disiplinlerarasıcılık mantığı gereği farklı alandan gelen bilim insanı doğal olarak Uluslararası İlişkilerin temel kavramsallaştırmalarına ve bunların anlamına yabancı olabilir. Bu durumun alanın özerk bir disiplin olma özelliğini olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. Bir bilim alanını özerk yapan en önemli hususlardan biri, kendine özgü ve alanda çalışanlarca aynı anlama gelen kavramsal bir çerçeveye sahip olmasıdır. Kimi zaman aynı kavram farklı bilim dallarınca farklı tanımlanabilmekte, her bilim kendi gereksinimine ve kültürüne uygun biçimde kavramlara anlamlar yükleyebilmektedir. Dolayısıyla bir psikologun “dost” ya da “düşman” kavramsallaştırmasına, bir sosyologun “ahlak”, “yapı”, “kimlik” kavramsallaştırmalarına veya bir siyaset bilimcinin “anarşi”, “politika” ya da “hukuk” kavramsallaştırmalarına yüklediği anlamlar uluslararası ilişkiler tarafindan yüklenen anlamlarla örtüşmeyebilir. Aynı kavramlara farklı disiplinlerin farklı anlamlar yüklemesi Uluslararası İlişkiler disiplini olumsuz etkilediği kadar, alana özgün kuram geliştirilmesini de engelleyecektir. Çünkü kuramlar

mutlaka tanımlanmış ve her kullanıldığında aynı anlama gelen bir kavramsal çerçeveye dayanırlar. Bu durumda Uluslararası İlişkilerin disiplinlerarası bir alan olduğunu gereğinden fazla vurgulamak aslında bu alanın özgün, ayrı bir disiplin olmadığı anlamına gelecektir. Bu ise Uluslararası İlişkiler kuram ve kavramlarından uzak uluslararası ilişkiler çalışmalarının doğmasına, yani alanın bilimselliğinin sorgulanmasına yol açacaktır.

Ayrıca özellikle Türkiye’de disiplinlerarasıcılığın yanlış yorumlanması uluslararası olguya ilgilenenlerin niteliğinden de kaynaklanmaktadır. İktisatçıların, tarihçilerin, sosyologların, hukukçuların ya da psikologların uluslararası ilişkilerle ilgilenmeleri son derece normal, hatta gerekli olsa da, araştırmacıların kendi sınırlama ve nitelendirmelerinden kaynaklanan birtakım sorunlar doğabilir. Özellikle kimi tarihçiler başta olmak üzere bazı alan dışı bilim insanlarının, sınırlarını iyi çizmedikleri takdirde disiplinlerarasıcılığın yanlış uygulayıcılarına dönüşme olasılığı vardır. Türkiye’de Uluslararası İlişkiler bölümlerindeki uzman yetersizliği⁷⁶ ve bazen de yabancı dillerin ya da iletişimin Uluslararası İlişkiler için giderek artan önemi formasyonu itibarıyla çok ilgisiz kimselerin (İngiliz veya Fransız dili ve edebiyatçısı, işletmeci, iletişimci, inkılâp tarihçisi) bu bölümlerde istihdamına ve bölüm derslerine girmelerine yol açmaktadır.

Tüm bunların dışında alanın kuramsal yaklaşımlarını bilmeyen, kullanmayan, diğer alanların veri ve yaklaşımlarından bilinçsiz biçimde yararlanan uluslararası ilişkiler uzmanlarından da söz etmek gerekir. Bir uluslararası ilişkiler uzmanını bir gazeteci ya da uluslararası ilişkilerle ilgilenen herhangi bir sosyal bilimciden ayıran en temel unsur, uluslararası olguyu kuramın ışığında, alana özgü kavramlarla ele alan bir değerlendirme yöntemini benimsemesi ve uygulamasıdır.⁷⁷ Bir başka deyişle, alanın uzmanı olmak sadece uluslararası olguya uğraşmayla değil, aynı zamanda kendi epistemolojisine bağlı kalarak bilimsel yöntemi bu alana uygulamayla mümkündür. “Disiplinlerarası disiplin olma” bu özgünlüğe zarar vermemeli, Elman ve Elman’ın da belirttiği gibi,⁷⁸ disiplinleri birbirinden ayıran özelliklere ve aralarındaki farka saygı duyulmalı, bununla birlikte disiplinlerarası ayrımların birbirlerinden faydalanmaları da engellenmemelidir.

⁷⁶ 2005 verilerine göre Türkiye’de 40 uluslararası ilişkiler bölümünde 276 öğretim üyesi, 294 diğer öğretim elemanı görev yapmaktaydı. Bkz. Duygu Bazoğlu Sezer, “Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Bilim Dalı Olarak Gelişmesine Güncel ve Tarihsel Bir Bakış”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 2, No 6, 2005, s. 31.

⁷⁷ Özdemir, “Uluslararası İlişkilerin Disiplinler Arası Niteliği”, s. 83.

⁷⁸ Elman ve Elman, “Diplomatic History”, s. 20.

Sonuç ve Öneriler

Uluslararası ilişkiler disiplininin özgün kimliğini koruması ve geliştirmesi, uluslararası olgu ve sorunların daha iyi anlaşılması ve açıklanması açısından son derece önemlidir. Bunun içinse uluslararası ilişkilerin daha kuramsal-analitik yaklaşımlarla çalışılan bir alana dönüşmesi gereklidir. Hâlbuki Türkiye özelinde uluslararası ilişkiler çalışmalarında ağırlığı hissedilen tarihçi-olguculuk ve disiplinlerarasıcılık alana zenginlik katmaktaysa da, sınırları iyi belirlenmediğinde alanın bilimselliğine zarar vermektedir.

Tarihin, kuramdan farklı amaçlarla ve araştırma yöntemleriyle çalışmasının ötesinde, uluslararası ilişkiler tarihinin yeterli bilimsel özerkliğe kavuşamamış olması ve bunun bir sonucu olarak herhangi bir tarihçinin bu alanda dilediği gibi çalışabilmesi, Türkiye özelinde olguları uluslararası düzeyde ele alacak ve kuramsal bakışa yardım edecek türden tarihsel çalışmaların son derece sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Kanımızca uluslararası ilişkiler tarihinin alanın kuramına katkı sunması ancak diğer tarih alanlarıyla ve güncelle ilgili sınırlarının daha net çizmesi ve kendi sınırları içinde kalmasıyla mümkün gözükmektedir.

Öte yandan, tarih ile uluslararası ilişkiler kuramı arasındaki yetersiz olumlu ilişkinin disiplinlerarasıcılık anlayışından da güç aldığı açıktır. Dahası disiplinlerarasıcılık, sadece tarihi uluslararası ilişkiler alanının ontolojik parçası olarak görmez, aynı zamanda ekonomi, sosyoloji, psikoloji vb. pek çok alanı aynı anlayış doğrultusunda değerlendirir. Buradan Uluslararası İlişkilerin aslında özgün bir disiplin olmadığı, belki en fazla bir “ara disiplin” olduğu sonucu çıkar. Bu ilk bakışta uluslararası ilişkiler gibi pek çok alanın ilgisine mazhar bir disiplin için sağlıklı görülse de, her disiplinin ayrı bir kültüre, kavramsal çerçeveye ve kuramsal bakışa sahip olduğu gözönüne alındığında, sanıldığı kadar alanının bilimsel gelişimine katkı yapmayacağı, aksine alanın özgünlüğünü ve bilimselliğini zayıflatacak bir potansiyeli barındırdığı söylenebilir. Bu durumda yapılması gereken, disiplinlerarası çalışma tarzının reddi değil, “uluslararası olgu”yla ilgili her disiplinin görev alanları tanımlanmış bir “takımın parçaları” gibi hareket etmelerinin sağlanmasıdır. Bunun için de güçlü ve örgütlü bir uluslararası ilişkiler topluluğuna ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Uluslararası İlişkiler alanında tarihsel perspektiften kuramsal perspektife, “disiplinlerarası bir disiplin olma”dan “özgün ve özerk disiplin” olma aşamasına geçmek, alanın bilimsel ilerlemesi açısından bir zaruretlerdir. Bunun yükümlülüğü her şeyden önce Uluslararası İlişkiler topluluğunun omuzlarındadır ve bu topluluğun güçlü bir iç iletişim ve alanın özgünlüğünü güç-

lendirecek standartları geliştirmesi gerekmektedir. Bunun için de öncelikle bu alanda çalışanların bu bilinçle çalışmalar yapmaları, eserler üretmeleri önkoşuldur.

Uluslararası ilişkiler alanında tarihsel-olguculuk ve disiplinlerarasıcılığın kuramsal-analitik yaklaşımın gelişimine yönelik olası olumsuzluklarına karşı Türkiye özelinde bazı çözüm önerilerinden de söz edilebilir. Öncelikle üzerinde durulması gereken nokta, yukarıda da vurgulandığı gibi, Türkiye’de bir uluslararası ilişkiler topluluğunun oluşturulması gereğidir. Böyle bir topluluğun oluşması, karşılıklı etkileşim ve deneyimlerin paylaşılması sonucu her şeyden önce ortak sorunlara ortak bakış açılarının geliştirilmesini sağlayarak alandaki perspektif sorununa, alanın sınırlarının netleşmesine, ortak dilin kullanılmasına ve eğitim, yayın ve uluslararası ilişkiler uzmanı yetiştirme gibi konularda asgari bir standartlaşmanın doğmasına yardımcı olacaktır. Böyle bir topluluğun varlığı, alanın özgün kimliğinin korunması ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı gibi, disiplinlerarasıcılığın olası olumsuz etkilerinin önlenmesinde de hayati rol oynayacaktır.

Öte yandan, uluslararası ilişkiler alanındaki akademisyenlerin popüler güncel olayların cazibesine kapılarak ya da bir biçimde bunlar üzerinde çalışmak zorunda kalarak, alana kuramsal katkı sağlamaya dönük çalışmalardan kaçındıkları görülmektedir. Hatta Türkiye’de özgün bir kuram geliştirme çabası olmamasının ötesinde,⁷⁹ alanın klasik haline gelmiş kuramsal eserlerinin Türkçeye kazandırılmamış olması da bu boşluğu ve ilgisizliği göstermektedir. Dolayısıyla her şeyden önce bu boşluğun giderilmesi, Türkiye’deki uluslararası ilişkiler çalışanlarının yerine getirmeleri gereken bir görevdir.

Tarihçiliğin ve disiplinlerarasıcılığın uluslararası ilişkiler yazınında açtığı sorunsala bir çözüm ve yapılan çalışmalarda kuramsal perspektifi güçlendirmeye bir katkı olarak “Uluslararası İlişkiler Bölümleri”nin yeniden yapılandırılması üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer husustur. Çünkü bireyler içinde yer aldıkları yapının etkisi altında olaylara bakarlar ve uğraş gösterirler. Bu noktada tartışmaya açık birkaç öneri üzerinde durulabilir.

Birincisi, “Uluslararası İlişkiler Bölümleri”ndeki “Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı”na ilişkindir. Bir bölüm adı ile anabilim dalı adının aynı olması garip bir durumdur. Gerçi bu uluslararası ilişkileri uluslararası politika ile özdeş gören bir yaklaşımın sonucu olsa da, aynı zamanda Uluslararası Politika ve Uluslararası

⁷⁹ Bu konuda bkz. Ersel Aydın ve Julie Mathews, “Türkiye Uluslararası İlişkiler Disiplininde Özgün Kuram Potansiyeli: Anadolu Ekolü Mümkün mü?”, *II. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi*, Uluslararası İlişkiler Konseyi ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa-KKTC, 19–22 Nisan 2007’de yapılan sunum.

Kuramı henüz rüştünü ispatlayamamış alanlar olarak görmenin de bir sonucudur. Bu durum disiplin içinde kısırdöngüye yol açarak kuram ve politika incelemelerinin gelişmesini, özerkleşmesini engellemenin yanı sıra Uluslararası İlişkilerin özgün kavramsal ve kuramsal yönünün olmadığı kanısını güçlendirerek her alandan bilim insanının burada yer almasına yol açmaktadır. Dolayısıyla artık bölüm ile anabilim dalının aynı adla anılmasından vazgeçilmeli, “Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Politikası”nın ayrı bir anabilim dalı olarak bağımsızlığı tanınmalıdır. Bu basit bir isim değişikliği olarak görülmemelidir. Bu aynı zamanda içerik değişikliğine ve sınırları daha iyi belirlenmiş bir alanın doğmasına da zemin hazırlayacaktır.

İkincisi, Siyasi Tarih Anabilim Dallarına ilişkindir. Burada uluslararası ilişkiler geleneğinden gelen yani gerçek “Siyasi Tarihçi”lere önemli bir rol düşmektedir: Kendi disiplinlerinin alanını ve burada çalışacak olanların niteliklerini netleştirmek. Çalışma alanını temelde uluslararası ilişkilere ait tarihsel bilgiyi üretmekle mi sınırlı tutacaklar, yoksa güncel bilgiyle de ilgili olacaklar mı? Eğer öyleyse bunun sınırı ne olacak? Bu sorular çerçevesinde buradaki akademisyenlerin diğer tarihçilerden ve diğer uluslararası ilişkilercilerden farkının ne olduğu da netleştirilmelidir. Belki işe isimlendirmeden başlanarak anabilim dalının adı “Uluslararası İlişkiler Tarihi”ne dönüştürülebilir. Çünkü “Siyasi Tarih” isimlendirmesi pek çok kimseye göre farklı anlamlar içermektedir ve bu nedenle de sorunludur. Bu konuda yapılacak netleştirme alan konularının ve ne tür niteliklere sahip tarihçilerin bununla ilgilenebileceğini de ortaya çıkarılabilecektir.

Üçüncü olarak, Türkiye’de en çok tartışılan ve incelenen uluslararası olgunun Türk dış politikası konuları olduğu açıktır. Buna karşın bu alan da kuramsal perspektife dayalı bilimsel eserlere yeterince rastlanmamakta, bu ise Türk dış politikasında “ilişki” anlatımının esas alınmasını ve bazen de komplocu anlatılara yol açmaktadır. Hâlbuki dış politika alanı kendine özgü perspektifler geliştirebilmiş bir alandır. Bu nedenlerle Uluslararası İlişkiler bölümlerinde “Türk Dış Politikası Anabilim Dalları”nın kurulması düşünülebilir. Tüm bunlar gerçekleşirse kanımızca hem Uluslararası İlişkiler bölümlerinde çok gerekli olmadıkça Uluslararası İlişkiler formasyonu olmayan bilim insanlarının istihdamı önlenebilir, hem de çalışmalar daha kuramsal-analitik bir hal alabilir.

Bir diğer öneri, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde istihdam edilecek öğretim elemanlarının niteliğinin alana uygunluğunun sağlanmasıdır. Yani Uluslararası İlişkiler formasyonu olmayanların bölüme geçişleri ancak belli ölçütler çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Bunun için belki bölümde öğretim üyesi olmak için lisans, yüksek lisans veya doktora eğitiminden en az birini Uluslararası İlişkiler

alanında yapmış olma şartı getirilebilir. Başka ölçütler üzerinde de ayrıca düşünölmelidir.

Son olarak, Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin eğitimiyle ilgili yapılması gerekenler vardır. Bu sorun bağlamında özellikle “sosyal bilimlerde yöntem” derslerinin daha önemsenererek ele alınması ve anlatılması bir zorunluluktur. Burada temel amaç öğrenciye soyut düşünme yeteneğinin kazandırılması olmalıdır. Bunun için de öğrenci soyut düşünmenin neden gerekli olduğuna, bir başka deyişle bilimsel genellemelere ulaşma çabasının önemine inandırılmalıdır. Bundan dolayı öğrencilerin algılayacağı biçimde bilimsel yöntemin yan ısıra bilim felsefesinin öğretilmesi de zorunludur.

Kaynakça

- Arı, T., *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa, Alfa Yay.-Dağ., 2002.
- Aydınlı, E. ve J. Mathews, “Türkiye Uluslararası İlişkiler Disiplininde Özgün Kuram Potansiyeli: Anadolu Ekolü Mümkün mü?”, *II. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi*, Uluslararası İlişkiler Konseyi ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa-KKTC, 19–22 Nisan 2007.
- Bauer, Henry H., “Barriers against Interdisciplinarity: Implications for Studies of Science, Technology, and Society (STS)”, *Science, Technology, and Human Values*, Cilt 15, No. 1, Kış 1990, s. 105–119.
- Bostanoğlu, B., *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası: Kuram ve Siyasa*, Ankara, İmge Kitabevi, 1999.
- Carr, E. H. *Tarih Nedir*, İstanbul, İletişim Yay., 1987.
- Chalmers, Alan, *Bilim Dedikleri*, 2.b., Çev. H.Arslan, Ankara, Vadi, 1994.
- Collinwood, R. G., *Tarih Tasarımı*, Çev.: Kurtuluş Dinçer, İstanbul, 1990.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yay., 2001.
- Dougherty, J.E. ve R.L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*, 3. Baskı, New York, Harper Collins Publishers, 1990.
- Elman, C. ve M.F. ELMAN, “Diplomatic History and International Relations Theory: Respecting Difference and Crossing Boundaries”, *International Security*, Cilt. 22, No. 1, Yaz 1997), s. 5–21.
- Fırat, M., “Dünyada Siyasi Tarih Disiplininin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 2006, s. 9-22.
- Gaddis, J.L., “History, Theory and Common Ground”, *International Security*, Cilt. 22, No. 1, Yaz 1997, s. 75–85.
- Gilbert, A.N., “International Relations and the Relevance of History”, *International Studies Quarterly*, Cilt 12, No 4, Aralık 1968, s. 351-359.
- Haber, S. et. al., “Brothers under the Skin: Diplomatic History and International Relations”, *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 34-43.
- Iggers, G.G., *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, Çev. G.Ç. Güven, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000
- Kanazawa, S., “Science vs. History: A Reply to MacDonald”, *Social Forces*, Cilt 80, No 1, Eylül 2000, s. 349-352.

- Keat, R. ve J. Urry, *Bilim Olarak Sosyal Teori*, Çev. N. Çelebi, Ankara, İmge, 1994.
- Kennedy-Pipe, C., "International History and International Relations Theory: A Dialogue beyond the Cold War", *International Affairs*, Cilt 76, No 4, Ekim 2000, s. 741-754.
- Knapp, P., "Can Social Theory Escape from History? Views of History in Social Science", *History and Theory*, Cilt 23, No1, 1984, s. 34-52.
- Levy, J.S., "Too Important to Leave to the Other: History and Political Science in the Study of International Relations", *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 22-33.
- Magee, B., *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, Çev. Mete Tunçay, 2.B., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990.
- McClelland, C.A., "The Function of Theory in International Relations", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 4, No 3, 1960, s. 303-336.
- Mink, L.O., "The Autonomy of Historical Understanding", *History and Theory*, Cilt 5, No. 1, 1966, s. 24-47.
- Özdemir, H., "Uluslararası İlişkilerin Disiplinler Arası Niteliği", *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Haydar Çakmak (der), Ankara, Platin Bas. Yay. Dağ., 2007, s. 76-83.
- Özlem, Doğan, *Bilim Felsefesi*, İstanbul, İnkılap Yay., 2003.
- Popper, K.R., *The Poverty of Historicism*, Boston, The Beacon Press, 1957.
- Prigogine, I. ve I. Stengers, *Kaostan Düzene*, Çev. S. Demirci, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.
- Salomon, K., "What Is the Use of International History", *Journal of Peace Research*, Cilt 30, No 4, 1993, s. 375-389.
- Schroeder, P.W., "History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit or Misfit", *International Security*, Cilt 22, No 1, Yaz 1997, s. 64-74.
- Sezer, D.B., "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Bilim Dalı Olarak Gelişmesine Güncel ve Tarihsel Bir Bakış", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 2, No 6, Yaz 2005, s. 30-42.
- Singer, J. D., "The Level of Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Cilt 14, No 1, 1961, s. 77-92.
- Smith, S., "Epistemology, Postmodernizm and International Relations Theory: A Reply to Østerud", *Journal of Peace Research*, Cilt 34, No 3, 1997, s. 330-336.
- Sönmezoglu, F., *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 3.B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- Steiner, Z., "On Writing International History: Chaps, Maps and Much More", *International Affairs*, Cilt 73, No 3, 1997, s. 531-546.

Stone, L., “The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History”, *Past and Present*, No 85, 1979, s. 3-24.

Tanrısever, O.F., “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, Der. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yay., 1996, s. 89-129.

Tellal, E., “İsimlendirme Sorunu”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 2006, s. 75-83.

Tosh, J., *Tarihin Peşinde*, 2. B., Çev. Özden Arıkan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.

Waltz, K. ve G.H. Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, Çev. Ersin Onulduran, Ankara, AÜSBF Yay., 1982.

Waltz, K., “Realist Thought and Neorealist Theory”, *International Relations: Critical Concepts in Political Science, Cilt IV*, Andrew Linklater (der.), Londra, Routledge, 2000.

Yurdusev, N., “Siyasi Tarih ve İdeoloji”, *Türkiye’de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu*, Ankara, AÜSBF Yayınları, 2006, s. 85-101.